

הטרור המזרח-תיכוני בזירה הבינלאומית: בין-לאדן כמשל

ענת קורץ

האיום החדש הזה, התפתח דווקא על רקע הירידה שחלה בהיקף הטרור בזירה הבינלאומית בשנים האחרונות. בדו"חות השנתיים של מחלקת המדינה האמריקנית, מוגדרים מעשי הטרור הבינלאומי כפיגועים בהם מעורבים אזרחים או טריטוריה של יותר ממדינה אחת. הדו"חות האלה מצביעים על ירידה מתמדת בהיקף הפיגועים בזירה הבינלאומית (כולל פיגועים שסוכלו). בשנים 1991–1997 היו מדי שנה כ-300–400 פיגועים, בעוד שבעשור הקודם נע מספרם בין כ-500 ל-700 בשנה. חשוב לציין, כי רוב האירועים המוזכרים בדו"ח התרחשו נגד מטרות זרות בארצם של הטרוריסטים, ומיעוטם בגבולות מדינה שלישית. נתון משמעותי נוסף הוא כי שבמקביל לירידה במספר הפיגועים עלה מספרם של הפיגועים רבי הקורבנות.

נראה, כי ניתן לייחס את הירידה במספר הפיגועים לשילוב נסיבות, הכולל מאמצים ביטחוניים ודיפלומטיים, שגרם קרוב לוודאי, להנמכת צפיותיהם של ארגונים ומדינות לגבי התועלת שהם יכולים להפיק מן המאבק האלים בזירה הבינלאומית. פרט לירידה בהיקף הטרור הבינלאומי, מסבירים גורמים אלו לפחות חלק מן הפער העצום והעקבי, שבין ממדי הטרור הפנימי במדינות העולם לבין הטרור הבינלאומי.

לענייננו, משמעותי במיוחד הפער הזה בהקשרו המזרח-תיכוני. זאת משום שהטרור, שמקורו בסכסוכים פוליטיים ובמתחים חברתיים באזור הזה, מהווה מרכיב מרכזי במערך הטרור הבינלאומי, בעיקר כפי שהוא נראה בעיני המערב. לדימוי זה יש שורשים היסטוריים: המאבק האלים שניהלו ארגונים פלסטיניים מאז שלהי שנות ה-60 נגד מטרות ישראליות ואחרות, נערך בחלקו הגדול על

מגורמי ההסלמה של הלוחמנות האסלאמית במזרח התיכון ומחוצה לו. 'יוצאי אפגניסטן', ובייחוד מנג'ון הפיגועים של בן-לאדן, משוחררים ממגבלות שחלות על ארגוני טרור, ועל גופי טרור המופעלים על ידי מדינות. ראשית, 'מנג'ון' זה נטול שיקולים של חשש לתדמית המאבק, הממתנים את פעילותם של ארגונים ותנועות, השואפים להתבסס ולצבור השפעה פוליטית באמצעות גיוס תמיכה עממית. שנית, בשונה מארגוני טרור התלויים בתמיכתן של מדינות, אין המנג'ון הזה מוגבל על ידי נכונות של המדינות לשאת בתוצאות התגובה לפיגועים. שלישית, שלא כמו המדינות המשלבות טקטיקה של טרור במסגרת של אסטרטגיה מדינית, אין למנג'ון הזה שיקולים מדיניים וצבאיים, המביאים בחשבון תגובה אפשרית למעורבותן בטרור, ולכן מגבילים את פעילותן בזירה זו. לפיכך, פעילותם של 'יוצאי אפגניסטן' בזירת הטרור הבינלאומי אינה מהווה המשך ישיר לטרור המזרח-תיכוני המוכר משנות ה-70 וה-80. מדובר באיום טרור מסוג חדש, אשר משמעותו נובעת מן השילוב שבין חופש פעולה יחסי, לבין נגישות בלתי-אמצעית למשאבים.

במהלך השנים האחרונות, חל שינוי במגמות הטרור הבינלאומי שמקורו במזרח התיכון. על רקע השפעתם הממתנת של מספר גורמים, אשר הגבילו את גלישתה של האלימות מן האזור לזירה הבינלאומית, התפתח איום חדש. הפיגועים אשר בוצעו בקיץ 1998 נגד שגרירויות ארצות הברית בקניה ובטנזניה היו חלק מהתפתחות זו. מבצעי הפיגועים השתייכו למנג'ון שמטפח המיליארדר הסעודי אוסאמה בן-לאדן, אשר שם לו למטרה, לפחות בשלב הראשון, לשחרר את חצי האי ערב מנוכחות אמריקנית, ולשחרר את פלסטין מן הנוכחות הציונית. בין לאדן קשור כמעט לכל ארגון, או תנועה הפועלים בהשראה אסלאמית, ושמו הוזכר במהלך השנים האחרונות בהקשר לפיגועים שונים שנעשו נגד מטרות אמריקניות במזרח התיכון.

ארגונו של בן-לאדן מהווה חלק מתופעה רחבת היקף, שבה השתלבו מוסלמים קיצוניים, שלחמו באפגניסטן לצד המוג'הידין, נגד הצבא הסובייטי, בשורותיהן של תנועות אסלאמיות באזור. השתלבות זו, אשר זוהתה כבר בראשית שנות ה-90, התמסדה במהלך השנים שחלפו, והיא נחשבת לאחד

אדמת מדינות המערב. בשנות ה-80 נוסף עליו מאבקם האלים של ארגונים הפועלים ישירות ובעקיפין נגד מטרות מערביות, בהשראת אידיאולוגיה אסלאמית. תמיכתן של מדינות מזרח תיכוניות במאבקם של הארגונים האלה, כמו גם מעורבותן הישירה בטרור באמצעות מנגנונים משלהן, הגבירה את מידת האיום, ומוסיפה למידת המורכבות הכרוכה גביבש תגובה הולמת לאיום זה.

אולם נראה כי בצד הגורמים המאיצים, משפיעים על ארגונים ותנועות במזרח התיכון, כמו ביתר אזורי העולם, גורמים שונים המעכבים את התרגום הישיר של הצווים האידיאולוגיים, הקונפליקטים הפוליטיים והמתחים החברתיים למאבק אלים בזירה הבינלאומית. הגורמים האלה, אינם קשורים במגבלות מבצעיות דווקא, אלא הם נובעים מאופיים של הארגונים והתנועות, ממטרותיהם, ומדרכי פעולתם.

טרור בינלאומי פלסטיני

בשנים האחרונות חלה ירידה משמעותית בהיקף הטרור הבינלאומי הפלסטיני. אמנם, ארגונים פלסטינים – אסלאמים ולאומיים כאחד – המתנגדים לדרך הפשרה שבה בחר הזרם המרכזי של אש"ף, קשורים לתשתיות פיגועים מחוץ לזירת הסכסוך. התשתיות האלה אף נתמכות על-ידי ממשלות. אולם יש לזכור, כי מלכתחילה, נועדה פעילות הטרור הפלסטינית בזירה הבינלאומית לעקוף את המגבלות שחלו על ניהול המאבק בזירת הסכסוך עצמה. הטרור בזירת החוץ נועד לגייס תמיכה בינלאומית לעניין הפלסטיני, ולגרום להפעלת לחץ על ישראל, בהעדר יכולת לחולל שינוי באמצעות מאבק עממי בשטחים. במהלך השנים, הפכו גורמי חזית הסירוב – הארגונים והמדינות התומכות בהם – לפעילים

העיקריים בזירה. הטרור הבינלאומי נועד, מבחינתם, לגייס דעת קהל עולמית נגד אש"ף, וכך למנוע היווצרות אופציה של פשרה מדינית, שבמסגרתה יוכר הארגון כנציג העם הפלסטיני. האינתיפאדה הסיטה את מוקד המאבק לזירת הפנים, ובמשך הזמן שינה התהליך המדיני את אופיו של המאבק. היעד המרכזי של התנועה הלאומית הפלסטינית המשיך להיות גיוס תמיכה בינלאומית. אך בעוד שבעבר נעשה שימוש באמצעים אלימים כדי להפנות את תשומת הלב לסכסוך, בשנים האחרונות התייחסות זו מושגת באמצעי מאבק עממי ופעילות דיפלומטית, ובהצלחה לא מבוטלת. ההתפתחויות האלה כרסמו, ככל הנראה, ביוקרתו של הטרור והפכו אותו לבלתי רלוונטי לאסטרטגיית המאבק.

טרור בינלאומי אסלאמי

בניגוד למאבק הלאומי הפלסטיני, התמקד מאבקם החברתי-מדיני של גורמים אסלאמיים מאז ומתמיד בזירות הפנים. גם בתקופות של קושי גובר להתמודד עם לחצים מבית, לא נטו תנועות אסלאמיות, העוסקות בעיקר בנושאי חברה ופוליטיקה פנימית, לבחור בזירה הבינלאומית כזירת המאבק העיקרית. עם זאת, מדינות זרות, בעיקר מדינות מערב אירופה, הפכו למרכזי פעילות של חוגים מיליטנטיים ותנועות אסלאמיות מהמזרח התיכון. המדינות המארחות אפשרו את ההתארגנויות האלה תוך נטילת סיכון מחושב, בשל שאיפתן להפחית את המוטיבציה של גורמים לוחמניים לפעול נגדן. אמנם, בתחומי המדינות האלה היו פיגועי טרור, שלהם היו אחראים גורמים פלסטינים וגופים אסלאמיים מיליטנטיים, אשר חופש התנועה היה מרכיב חשוב בשיקוליהם המבצעיים. אך פיגועים אלו לא היו תוצאה ישירה של התבססות הקהילות

הפלסטיניות, או האסלאמיות במדינות המערב. מנהיגי הקהילות האלה לא נטו לעודד מאבק אלים במקומות מושבן, שכן הם ביקשו לשמור על הקיים ולהימנע מהתגרות בשלטונות. יתר על כן מעורבותן של הקהילות בעשיית נפשות ובגיוס משאבים כספיים, לא כוונה מיסודה לתמוך בפעילות אלימה בזירה הבינלאומית. משאבים אלה שגויסו נועדו, בראש ובראשונה, לתמיכה בקהילות עצמן, וכן להעברת הפעילות לזירות המאבק שבארצות המזרח התיכון. דוגמא מובהקת היא התרומות הנאספות במדינות מערב אירופה ובארצות הברית, על ידי גורמים הקשורים בחמאס, והמועברות למוסדות התנועה בירדן ובשטחים.

טרור בינלאומי של מדינות

תמיכתן של מדינות מזרח תיכוניות – ובראשן איראן, סוריה וסודאן – בטרור הבינלאומי, קשורה לשני מקורות האיום שהוזכרו לעיל: המאבק הפלסטיני והמיליטנטיות בהשראה אסלאמית. אמנם, מדינות התומכות בגורמי אופוזיציה במדינות אחרות משפיעות משמעותית על התפתחותם של הגופים האלה מבחינה ארגונית. כמו כן הן תורמות ליכולתם לגייס תמיכה עממית, ולפעול בערוצים השונים של המאבק – החברתי, הפוליטי, וגם האלים. עם זאת, מדינות אינן יכולות להקים מן היסוד תנועות וארגונים לוחמניים במדינות זרות, ואין הן יכולות לקבוע את סדר העדיפויות האסטרטגיות של התנועות האלה. לכן, תמיכתן של ממשלות זרות מהבחינות הלוגיסטית והמבצעית אינה מסבירה בלעדית את פעילותם של ארגוני טרור בזירה הבינלאומית.

הארגונים האלה מבצעים לעתים פיגועים בזירה הבינלאומית כחלק מתשלום עבור הסיוע שלו הם זוכים. הדבר מסביר, למשל, את מקרי שתוף הפעולה המבצעי בין החיזבאללה

תחליף, אלא העדפה מבחינות אידיאולוגיות ואסטרטגיות.

סיבה נוספת לטרור הבינלאומי, היא בפשטותה היחסית של ההיערכות הלוגיסטית הנדרשת לשם ביצוע פיגועים. המתקפות שהתרחשו באפריקה בקיץ האחרון, הוכיחו את הקלות היחסית שבה ניתן לפגוע גם במטרות האמורות להיות שמורות היטב. העובדה הזו בולטת במיוחד לנוכח המאמצים הרבים המושקעים בסיכולם של פיגועים נגד נציגויות אמריקניות. ראוי להדגיש כי פיגועים אלו היו קונבנציונליים לחלוטין. על רקע הנטייה הרווחת להסיט את הדיון בטרור לתחום הלא קונבנציונלי, הזכירו המתקפות שמאחוריהן עמד ארגונו של בן-לאדן נגד הנציגויות האמריקאיות באפריקה, כי מהטרור הקונבנציונלי נשקפת עדיין סכנה רבה. ■

האחרונות. אולם, בצד הגורמים המרסנים את הטרור הבינלאומי קיימים גורמים המסבירים את העובדה, שהתופעה הזאת מוסיפה להיות בעיה בהווה ומהווה איום לעתיד. ראשית, הוכח כי לעתים משמש הטרור כתחליף זמין, ואף יעיל, להשפעה פוליטית ולעצמה צבאית. אמנם, ברוב המקרים הטרור הבינלאומי אינו הבחירה האסטרטגית הראשונה של המשתמשים בו והפעילות בזירה הבינלאומית היא אפיק חליפי, שאליו פונים גורמי אופוזיציה רק כאשר המאבק בזירת הפנים נעשה מסוכן מדי, או בלתי אפשרי. לכן, לא מן הנמנע כי גם ארגונים ותנועות, המרכזים כיום את מאבקם בזירת הפנים, יפנו בעתיד לזירת החוץ, אם וכאשר ישתנו התנאים מבית. יוצאי דופן מבחינה זו הם ארגוני טרור כמו המגנגון שבנה בן-לאדן, שעבורם הזירה הבינלאומית אינה

הלבנוני וגורמים אסלאמיים אחרים עם ממשלת איראן. אולם המשמעות העיקרית של הסלמת המאבק בזירה הבינלאומית מצדם של ארגונים הנתמכים על-ידי מדינות, כמו ארגוני הסירוב הפלסטינים בשנות ה-70 וה-80, היא כי לחצים מבית מונעים את התפתחות המאבק שם. יתר על כן, מדינות התומכות בגורמי אופוזיציה מיליטנטיים במדינות אחרות, בין היתר מדינות מזרח תיכוניות התומכות בתנועות אופוזיציה אסלאמיות באזור-יעדיפן, שהגורמים האלה יצברו עצמה והשפעה במדינותיהם הם. הניסיון הכושל של איראן לייצא את המהפכה הוכיח, כי המטרה הזו קשה מאד להשגה, ובכל מקרה, נראה שאין לקדמה בדרך של טרור בינלאומי.

אפיק פעולה נוסף הוא פיגועים, שמבצעים הם סוכני ממשלה. הדינמיקות והשיקולים שבבסיס הפעילות הזאת שונים מאלה המסבירים את מעורבותם של תנועות וארגונים עממיים בטרור הבינלאומי. הפעילות נגזרת, בראש ובראשונה, מן המידה שבה מוכנה המדינה האחראית לשלם את מחיר התגובה הצפויה. בעבר, באה התגובה גם לידי ביטוי בנקיטת אמצעים קיצוניים, כמו סנקציות מדיניות וכלכליות, למשל, הסנקציות שהטילו כמה מדינות, ובראשן ארצות הברית, על סוריה ולוב, עקב מעורבותן בטרור הבינלאומי. במקרים בודדים היו אף תגובות צבאיות למעורבות בטרור. דוגמאות בולטות וחריגות היו המתקפות של ארצות הברית ב-1986 נגד מטרות אסטרטגיות בלוב, וב-1998 נגד מטרות בסודאן ואפגניסטן לאחר הפיגועים נגד השגרירויות באפריקה.

* * *

הגורמים והתהליכים שתוארו לעיל מסבירים את מגמת הנסיגה בטרור הבינלאומי שמקורו במזרח התיכון, שלה היינו עדים בשנים

